

14. Kolberg Oskar *Dziela wszystkie* T. 54 Rus Karpacka Czesc 1 / Oskar Kolberg. – Wrocław PTL, 1969. – 340 с.

Самсонова Я.І.

здобувач,

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИВАТНОГО ПАНСІОНУ ЯК ЗАКЛАДУ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Актуальність досліджуваної теми зумовлена насамперед розв'язанням в Україні таких кардинальних завдань, як культурно-національне відродження, яке безпосередньо пов'язане із становленням, розвитком та реформуванням освіти. Дослідження минулого надає можливість глибше вивчити наявний історичний досвід жіночої освіти, передбачити основні тенденції її розвитку в майбутньому.

Проблема становлення жіночої освіти завжди була у полі зору науковців. Так, питання жіночої освіти досліджували такі вчені, як М. Демков, О. Лихачова, В. Овчин, М. Песковський, С. Рождественський, М. Ролле, С. Алексієнко (характеристика окремих напрямів політики російського уряду щодо освіти жінок), В. Омельчук, І. Сесак, Т. Сухенко, Т. Тронько (окремі проблеми жіночої освіти на Правобережжі), В. Вельхорський, Л. Єршова (характеристика пансіонної жіночої освіти).

Мета статті – висвітлити особливості функціонування приватного пансіону як закладу жіночої освіти ХІХ ст. та його значення для розвитку сучасної освіти.

Правління Катерини II дало зразок стилю поведінки жінки: «Освічена сучасна жінка – особа, яка володіє однією-двома іноземними мовами, уміє добре викладати свої думки і у розмові, і на папері. Вона слідує за новинками науки, літератури та мистецтва, читає журнали – російські й зарубіжні. Вона займається самоосвітою все життя... грає на музичних інструментах.. її манери бездоганні» [6, с. 58].

У першій половині ХІХ ст. жіноча освіта найширше була представлена приватними пансіонами, які поділялися на два види – німецькі і французькі. Німецькі спеціалізувалися на природничих науках, що могли знадобитися у господарстві, їх вихованки практикувалися в арифметиці та домашній економії. Французькі пансіони робили акцент на правила поведінки у суспільстві, світські закони. Характерними рисами перших жіночих пансіонів були «благородність», «світськість» і «безтурботність» їх навчально-виховного спрямування.

Мовами пансіонів початку ХІХ ст. були польська і французька. Російською розмовляли лише чиновники та військові, яких була меншість, а українська вважалась «холопською», тобто негідною для звучання у благородних закладах. Національна культура в пансіонах засвоювалась дітьми лише через байки та історичні пісні [5, с. 86].

Відкривалися пансіони за дозволом попечителя Київського учбового округу і місцевої влади. У кожному пансіоні утримувалося від 5 до 50 осіб на

плату за навчання, яка в кожному закладі була різною. Вона залежала від економічного стану регіону, статусу пансіону і можливостей батьків. У деяких пансіонах існувала гнучка система пільг і послуг, яка дозволяла сплачувати лише частину від загальної суми. Викладачами працювали вчителі місцевих навчальних закладів [3, с. 14].

Пансіони діяли на початку XIX ст. у Полтаві (жіночий пансіон німця Менгеса), Житомирі (пастора Руге та баронеси Сабіни де Конті), Бердичеві (Терези Біндер), Ніжині (Єлизавети Россет). В 1830-40-х рр. відкрились нові пансіони в Житомирі (Єлисавети Колпакевич і Кароліни Ростоцької), Луцьку (Кржижанівської), Рівному (Маріанни Бондіні), Острозі (Пелагеї Бачинської), Чернігові (М. Капеллер, М. Фешо, Є. Принцлейм), Ніжині (Ф. Шаро і Ж. Божовської, Л. Петровської, Е. Лельєв), А. Неметті [3, с. 15; 4, с. 168].

Після 1831 р. царський уряд застосував систему заходів для підпорядкування навчально-виховного процесу великодержавним цілям. У жіночих приватних пансіонах вводився «суворий нагляд за виконанням християнських обов'язків», встановлювалась щомісячна звітність, призначались особливі інспектори, головний обов'язок яких полягав у нагляді за тим, «щоб виховання в пансіонах затверджене було на головних началах російського життя: Православ'ї, Самодержавстві і Народності». Повеління від 4 листопада 1833 р. вимагало, щоб утримувачками жіночих приватних пансіонів обов'язково були російські піддані. Інструкція Міністерства народної освіти від 17 квітня 1834 р. висловлювала побажання, щоб «взагалі всі науки читані були мовою вітчизняною». [4, с. 169].

У 1834 р. за пропозицією міністра освіти приватні жіночі пансіони за своїми внутрішніми доброчинностями, ґрунтовністю навчання, піклуванням про моральність і фізичне виховання повинні були поділятися на відмінні, хороші і посередні. У пансіонах I розряду навчались переважно діти заможних дворян. Пансіони II розряду користувались популярністю серед купецтва, заможного міщанства. У пансіонах III розряду навчались діти бідних дворян, дрібних торговців, навіть заможних державних селян [1, с. 49]. У пансіонах першого розряду обов'язково викладались: Закон Божий грецького і римокатолицького віросповідань, російська мова і словесність, французька, німецька та польська мови, загальна історія і географія, російська історія та географія, арифметика, чистописання, малювання, музика, співи, танці і рукоділля. За бажанням батьків учениць могли звільняти від вивчення польської мови, однієї з іноземних і співів. Вихованкам, які завершували повний курс, дозволялось видавати свідоцтва на право викладання у приватних домах письма (російського та іноземного) і арифметики. У пансіонах другого розряду в коло обов'язкових предметів взагалі не включались іноземні мови, але французьку і німецьку представницям вищих станів дозволяли вивчати як додатковий предмет [4, с. 170].

У 1838 р. було визначено два розряди приватних пансіонів: перший відповідав гімназіям, другий – повітовим училищам. Незважаючи на те, що відповідно до розряду пансіону навчальна програма його повинна була бути наближена до програми певного державного навчального закладу, рівень викладання в приватних пансіонах був в цілому нижчим, ніж у державній школі [4, с. 170].

Навчання в пансіонах продовжувалось цілий рік за винятком деяких святкових і вихідних днів. Щоденно проводилось по чотири уроки, з яких два –

до обіду і два – після. Всі додаткові курси читались у вільний від основних занять час. До 1838 р. час літніх вакацій визначався особливим договором в кожному закладі окремо. Постановою попечителя Київського навчального округу від 24 лютого 1838 р. для літніх канікул офіційно встановлювався період з 1 липня по 15 серпня. У кінці навчального року у всіх приватних навчальних закладах у присутності місцевого училищного керівництва проводились відкриті випробовування [4, с. 171]. Першорозрядні пансіони повинні були складатись із чотирьох класів, а другорозрядні – з трьох. Крім того, утримувачкам дозволялось відкривати додатковий підготовчий клас. Пропонувалось також дворічну систему проходження кожного класу замінити на однорічну, щоб господарки закладів не мали проблем зі щорічним прийомом учениць і розміщенням їх по класах. Але навіть у 60-х рр. XIX ст. більшість приватних жіночих пансіонів складались з трьох класів і мали шестирічний курс навчання [7, с. 20].

Для оволодіння навичками «гарного виховання» у жіночих пансіонах раз або двічі на рік влаштовували вечори, на які запрошували учнів сусідньої чоловічої гімназії чи кадетського корпусу. На вечорах класні дами і начальниця пансіону стежили за тим, як вихованки зустрічають гостей, займають їх розмовами, танцюють тощо [2, с. 92].

Традиційно було прийнято вважати пансіони закритими навчальними закладами. Проте «повний пансіон», тобто забезпечення їжею, житлом і навчанням протягом всього навчального періоду не був обов'язковою умовою даного типу навчальних закладів. Це, скоріше, була послуга, яку пропонували тим, хто не мав змоги щоденно приводити дітей на заняття та контролювати їх домашню підготовку, і від якої, при потребі, батьки могли відмовитись, значно скоротивши витрати на освіту дітей. Сім'я не усувалася від виховання, брала безпосередню участь у формуванні особистості дитини, що було особливо цінним [4, с. 171].

У другій половині XIX століття популярність пансіонів падає через конкуренцію з жіночими інститутами та гімназіями. Проте вони зберегли своє значення в тих невеличких містах, де не було інших жіночих середніх шкіл.

Таким чином, приватні жіночі пансіони стали важливим етапом формування системи жіночої освіти. Вони виявили зацікавленість значної частини суспільства у забезпеченні жінок середньою освітою, продемонстрували педагогічні та економічні переваги організованої освіти над домашньою, підготували громадську свідомість до сприймання ідеї організації відкритих жіночих навчальних закладів. Історичний досвід функціонування жіночої пансіонної освіти в Україні може стати важливим джерелом реформування змісту освіти з урахуванням гендерного аспекту.

Список використаних джерел:

1. Біднов В. Школа й освіта на Україні // Українська культура. Лекції за ред. Д. Антоновича. – К., 1993. – С. 40–71.
2. Булгарин Ф. В. Очерки русских нравов. – М., 2011. – 110 с.
3. Демченко Н. М., Мацегора А. В. Створення мережі жіночих навчальних закладів на Чернігівщині (XIX – початок XX століття) // Наук.-метод. вісн. Ніжин. обл. пед. ліцею. – 2013. – Випуск 4. – Ніжин, 2013. – 176 с.
4. Єршова Л. М. Жіноча пансіонна освіта на Волині (кінець XVIII – початок XIX ст.) // Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту. – 2003. – № 13. – С. 168–171.

5. Короленко В. Г. Собрание Сочинений в 10 т. – Т. 5. История моего современника. – М., 1954. – 396 с.

6. Пономарева В. В., Хорошилова Л. Б. Русское женское образование в XVIII – начале XX в.: приобретения и потери // Мир истории. – 2000. – № 6. – С. 58–60.

7. Сухенько Т. В. Середня жіноча освіта в Україні (XIX – початок XX ст.): Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 2001. – 20 с.

Троцька В.І.

старший науковий співробітник,

Національний музей-заповідник українського гончарства

ВНЕСОК АРХЕОЛОГА, МУЗЕЄЗНАВЦЯ ГАЛИНИ МЕЗЕНЦЕВОЇ (ВІННИЦЬКОЇ)

В УКРАЇНСЬКУ АРХЕОЛОГІЧНУ КЕРАМОЛОГІЮ (1954-1990 РОКИ)

В сучасній українській науці існує низка тем історико-археологічного спрямування, які ще не досліджені або недостатньо вивчені науковцями [1]. Для української археологічної керамології першочерговим завданням є дослідження історії давнього гончарства, збирання, систематизація й аналіз творчої спадщини вчених, які вивчали гончарне виробництво, кераміку від найдавніших часів до пізнього середньовіччя, їх внесок у дослідження археологічної керамології.

На сьогодні ми маємо значну кількість праць довідниково-енциклопедичного характеру, присвячені діячам вітчизняної науки, у тому числі й археологам [12]. Серед них й енциклопедичний словник-довідник «Дослідники археології України» автором якого є український археолог, доктор історичних наук, професор Галина Мезенцева [6]. Всі видання довідникового характеру містять біографічні дані українських археологів, які є об'єктом вивчення багатьох вчених, проте ще немає жодного фундаментального дослідження про вчених археологічної кераміки, з аналізом становлення їх, як науковців. У зв'язку з цим уваги заслуговують сторінки історії життєвого й творчого спадку відомого київського археолога, музейника і педагога Галини Мезенцевої.

Постать цієї дослідниці вирізняється поєднанням таланту археолога, вченого, музеєзнавця, сумлінного педагога з підготовки молодих спеціалістів-археологів, прагматичного вченого, фахівця у галузі археології давніх слов'ян та Київської Русі [13, с. 156-157].

Народилася Галина Мезенцева 15 вересня 1923 року в місті Києві у сім'ї службовців. 1946 року закінчила історичний факультет Київського університету імені Тараса Шевченка. 1949 року аспірантуру кафедри археології. Працювала науковим співробітником Державного історично-архітектурного заповідника «Софійський музей» у Києві (1947-1949). Брала участь у розкопках Десятинної церкви, опрацьовувала матеріали досліджень цієї пам'ятки та Михайлівського Золотоверхого собору, що знаходилися у фондах заповідника.

Досліджувала античні міста Північного Причорномор'я, Канівське поселення полян та давньоруські міста – Київ, Родень, Білгород-Київський та